

İSKENDER SAVAŞIR

Modernizmle postmodernizmin Batı'nın düşünce ve duyarlık dünyasında ortaya çıkmasıyla Türkiye'de yaşanması arasında belirgin bazı asimetriler var.

Batı'da modernizm, modernleşme sürecinin vaatleri ile sonuçları arasındaki açığı artık gözardı edilemez, daha doğrusu iyice katlanılmaz hâle geldiğinde, modernleşme sürecinin kendisinin sorgulanmaya başlamasıyla ortaya çıkan bir eğilimler toplamı... Viyana Kongresi'nde ve izleyen yıllarda kurulan devletler düzeninin siyasal hayatı düzenlemedeki, devletin olsun, piyasanın olsun toplumsal nimetlerin adil bir bölüşümünü gerçekleştirmedeki aşikâr yetersizlikleri, belki de en önemlisi, kul ya da uyruk olmanın yerini alan varoluş tarzı olan yurttaş ve giderek birey olarak varolmanın beraberinde getirdiği yalnızlık, yabancılaşma ve anlam yoksunluğu, modernizmi besleyen başlıca deneyimler oldu.

Türkiye'de ise kendisini "modernist" diye nitelermeyi tercih edecek ana akım temsilcileri ise hep modernleşme sürecinin özneleri, hattâ baş aktörleri olmayı tercih ettiler. Modernleşmenin sonucu olarak varolmaya başlayan özne-bireyin sorunlarını araştırmak, sıkıntılarını ifade etmek ise ana akımın dışında kalan, tıpkı Batı'daki modernistler gibi kendi içlerinde bir ekol oluşturmayan, ortak bir üslubu temsil etmeyen Halit Ziya, Sait Faik, Bilge Karasu gibi yazarlara ve 1950'lerle birlikte II. Yeni diye anılan şiire düştü.

Dolayısıyla Türkiye sözkonusu olduğunda, hâlâ yaşarlığını (hatta popülerliğini) sürdüren modernleşmeci edebiyat ile modernist edebiyatın zaman içindeki bitişikliklerinden ötürü sık sık birbirlerine karıştırdıkları söylenebilir. (Bir sürü örnek verilebilir ama şu an benim ilk aklıma gelen, Adalet Ağaoğlu gibi modernleşmeci bir yazarın "modernist" diye nitelenmesi, okunması, çalışılması.)

Örnekten de anlaşılabilceği gibi daha çok edebiyatı düşünerek konuşuyorum. Ama örneğin mimarî sözkonusu olduğunda, Batı'da "modernist" diye nitelenegelen mimarî eğilimler toplamının, çok da etkili olmayan bazı istisnalar dışında ana akımının hedeflerinin temelde, modernist estetikten modernleşmeci hedeflere yakın olduğu söylenebilir.

Postmodernizme gelecek olursak... Belki bu konuya, hâlâ çok da net kavramsallaştırmalar yapamayacak kadar yakınız. Birkaç farklı düzeyde tanımlamak mümkün görünüyor postmodernizmi... Sözkonusu olan, öznenin modern felsefenin öngördüğü gibi öz-bilinç olarak tanımlanamayacağı, hatta özbilincin kendisinin dünya üzerindeki şeyler üzerine denetim kurarken yararlı olagelmiş teknik, yöntem ve araçlarla açıklanamayacağı, hatta anlatılamayacağı iddiasıysa, modern felsefeye karşı takılan bu eleştirel tavrın daha Aydınlanma sırasında, modern felsefenin, yazın geleneklerinin bağrında, sözgelimi Diderot'nun veriminde, Tristram Shandy'de hatta David Hume'da dile getirildiği söylenebilir.

Yok, tanımımızı daha yakın dönemle gençliğimize damgasını vurmuş olan iklimle sınırlandıracak olursak... Bu iklimin oluşmasına yol açan koşulların neo-liberal politikalarla ilişkisini bugün üç aşağı beş yukarı kurabiliyoruz. Dünya ekonomisinin 1970'lerde girdiği krize sermayenin gösterdiği tepki, meşruiyetini piyasa kıstaslarını aşan bir akılcılıkta bulma iddiasında olan kurumları tasfiye etmeye yönelmek oldu. Yalnız kurumlar değil konumlar da, özellikle de meşruiyetini son kertede öz-bilincin doğasından aldığı düşünülen (vehmedilen) aydın konumu da nasibini aldı bu tasfiye sürecinden...

Modernizmin, romantizmden devraldığı bir inanç, bir güven vardı: Teorik ya da pratik-politik düzlemde kendi tatmin koşullarını bulamasa da özbilincin kendini sembolik ya da estetik düzlemde bütünleştirebileceğine dair bir güven... Belki, kısmen eskiden "kültürel" diye anılan alanların da hızla sermaye egemenliğinde toplumsallaşmasına bağlı olarak, bireysel özbilincin kendine burada bir tatmin koşulları alanı yaratabileceğine duyulan güvenin sarsılması, sanırım post-modern gayrı-ciddiyeti, oyunculuğu kışkırtan önemli faktörlerden biri oldu.

Üniversiteler, planlama teşkilatları, merkez bankaları, hatta IMF, Dünya Bankası gibi akılcılık iddiasında olan kuruluşların tasfiye edilme ya da belki daha doğru deyişle, piyasa karşısında özerkliklerini yitirme merkez ülkelerde -Batı'da- demokratik mekanizmalar aracılığıyla, Türkiye gibi çevre ülkelerde ise darbe tarzı araçlarla gerçekleştirildiğini biliyoruz. Postmodernizm konusundaki Batı ile Türkiye arasındaki bir asimetri olarak bu sayılabilir.

Bu asimetrinin bir sonucu, "postmodernist" nitelmesine darbe ayıbının bulaşması oldu. Belki bu yüzden, biraz da çeşitli tarihsel arızlardan ötürü Türkiye'de kültürel alanla devletin merkezî iktidarı arasındaki ilişki fazla sıkı bağlarla örülmüş olduğundan, postmodernist durumla kültür insanları arasındaki ilişki, burada Batı'da olduğuna kıyasla daha da sorunlu, hatta daha da inkâr temelli oldu... Yine çeşitli örnekler verilebilir; ilk aklıma gelenleri sayacağım. Örneğin Sevgi Soysal, 1960'lar gibi daha dünyada bu kavramın adı pek konulmamışken, Tante Rosa'da melez bir varoluşun dilini araştırmaya başlamışken, daha sonraki eserlerinde daha tanıdık bir romantik kurtuluşçuluğa "geni düşmeyi" tercih etti. Latife Tekin, daha önce Berci Kristin Çöp Masalları'nda, Gece Dersleri'nde denediği gibi, herhangi bir şekilde öz-bilinç cinsinden tarif edilemeyecek bir kadınlık üst-bilincini dile getirmeye hedefler görüldüğü Muinar'ın bir köşe yazarlığı, verili kanaatlerin dile getirildiği bir mecraya dönüşmesine gönül indirdi.

Son olarak, buraya kadar söylediklerimin elbette çok kuşbakışı bir yerden yapılmış tesbitler, genellemeler olduğunu vurgulamak gerekiyor. Habermas, modernizmin "tamamlanmamış bir proje" olduğunu söylemişti. Aynı tamamlanmamışlık, post-modern çerçeve içinde geliştirilmiş ifade araçları için, belki daha da heyecan verici bir anlamda geçerli. Çünkü bu araçların, özellikle 1990'ların ikinci yarısı itibarıyla, yeni teknolojik olanaklarla eklemlendiğini ve şimdilik ve eminim geçici olarak "hiper-text", "siber sanat" gibi adlarla çağırılmayı denediğimiz yeni ufuklar, belki yeni bir anonimliğe doğru yeni kapılar açtıklarına daha yeni yeni tanık olmaya başladık.